

tion^[16], effet d'ajustement du détenu au niveau qu'on lui assigne^[17], lien étroit entre dé-classification et punitivité^[18], etc. Adopter cette solution simpliste serait désastreux, alors même que notre législation offre des outils intéressants à cet égard.

Aborder cette problématique par le biais du plan de détention pourrait en partie nous prémunir de telles dérives, sans pour autant se dispenser d'assurer la sécurité des établissements. Prendre en compte les attentes et les besoins du détenu de façon prioritaire n'est pas une utopie. Cette exigence peut servir de fondement au système au lieu d'y

chercher en vain la petite place que lui concède le fonctionnement actuel. Trop souvent, le chemin parcouru se fait dans un même sens: on tente de faire correspondre des catégories implicites de détenu à l'infrastructure ou au système existant et on amplifie de la sorte les effets de saturation contre lesquels on prétend lutter. Dans le domaine de la classification, notre système n'est pas encore "existant" et bon nombre d'infrastructures restent encore à concevoir, nous sommes encore libres d'opérer certains choix. Reste que sans véritable ambition réformiste et sans projet cohérent, cette liberté risque bien de ne pas servir à grand-chose.

Bibliographie

- Bench, L.L. & Allen, T.D., "Investigating the stigma of prison classification: an experimental design", *The Prison Journal*, 2003, 83(4), 367-382.
- Clements, C.B., "Offender classification: two decades of progress", *Criminal Justice and Behavior*, 1996, 23(1), 121-143.
- Clements, C.B., "The relationship of offender classification to the problem of prison overcrowding", *Crime and Delinquency*, 1982, 28, 72-81.
- Cliquennois, G., "Tri et affectation des détenus en régime différencié", *Sociologie du travail*, 2009, 51, 78-96.
- Combesse, Ph., *Prison des villes et des campagnes*, Paris, Editions de l'Atelier, 1996.
- Feeley, M. & Simon, J., "Actuarial justice: the emerging new criminal law" in Nelken, D. (Dir.), *The future of criminology*, London, Sage, 1994.
- Gottfredson, D.M., "Prediction and classification in criminal justice decision making", *Crime and Justice*, 1987, 9, 1-20.
- Hanna-Moffat, K. & Shaw, M., "Situation risqué: le risqué et les services correctionnels au Canada", *Criminologie*, 2001, 34(1), 47-72.
- Johnston, N., *Forms of constraint: a history of prison architecture*, Urbana, University of Illinois Press, 2000.
- Tartaro, Ch., "The impact of density on jail violence", *Journal of Criminal Justice*, 2002, 30, 499-510.
- Tonry, M., "Prédiction and classification: legal and ethical issues", *Crime and Justice*, 1987, 9, 367-413.

- [16] Voir M. Tonry, "Prediction and classification: legal and ethical issues", *Crime and Justice*, 1987, 9, 367-413; D.M. Gottfredson, "Prediction and classification in criminal justice decision making", *Crime and Justice*, 1987, 9, pp. 1-20.
- [17] Voir L.L. Bench & T.D. Allen, "Investigating the stigma of prison classification: an experimental design", *The Prison Journal*, 2003, 83(4), p. 378.
- [18] Voir C.B. Clements, "The relationship of offender classification to the problem of prison overcrowding", *Crime and Delinquency*, 1982, 28, p. 78.

De huizen, een concept voor de Belgische gevangenis van de eenentwintigste eeuw

HANS CLAUS ^[1]

De locomotieftekst stelt terecht de vraag of we in de oude gevangenisinfrastructuur een detentie kunnen organiseren waarmee we de doelen die in de basiswet zijn opgesomd, kunnen halen. Zelf vertrek ik in dit betoog niet van die doelen, maar eerder van de praktijk.^[1] Ik vertrek meer bepaald uit de verhalen van gedetineerden. Van hoe zij het samenleven met andere gedetineerden en met het personeel binnen onze cellulaire gevangenis ervaren.

Als we een nieuwe infrastructuur voor ogen hebben zullen we toch in eerste instantie moeten weten hoe en waarom de oude tekortschiet. Dat kunnen we van niemand beter dan van de gedetineerde zelf te weten komen.

Het spreekt vanzelf dat uit die verhalen niet alleen de infrastructurele tekorten naar voren komen, maar ook structurele tekorten in de organisatie van de strafuitvoering. Daarom zal ik in het concept voor een Belgische gevangenis van de eenentwintigste eeuw zowel voorstellen ontwikkelen voor de infrastructuur als voor de organisatie.

Dat infrastructuur een erg dwingende voorwaarde is voor een bepaalde manier van werken wil ik ter inleiding toch kort even illustreren met het voorbeeld van de renovatie van de Nieuwe Wandeling te Gent. Door de tralies die het centrum van de vleugels scheiden in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw weg te nemen, wordt het basispersoneel daar nu al veertig jaar gedwongen om de gedetineerde fysiek te ontmoeten en om er mee te praten. Ik kan getuigen van het feit dat dit werkt, dat dit de sfeer ten goede komt en de veiligheid verhoogt. Zonder deze infrastructurele ingreep had men dat nooit bereikt.

Maar uiteraard is er meer nodig dan het wegnemen van tralies uit de bestaande gebouwen. Uit mijn betoog zal blijken dat heel het cellulaire concept het best verlaten wordt.

De verhalen

Ik besef dat ik geen wetenschappelijke studie heb verricht om de verhalen van gedetineerden te verzamelen, te ordenen of te analyseren. Maar 23 jaar actief luisteren leverden me toch het inzicht op dat er twee soorten verhalen zijn.

De eerste soort leert me dat de gedetineerden in onze gevangenis voortdurend wolf zijn voor hun medegedetineerden. Niemand blijkt te vertrouwen. Als gedetineerde word je er uit overlevingsdrang toe gedreven om zo veel mogelijk subcultureel gezag op te bouwen. Dat gezag verkrijgt je dus door tegen het systeem dat je opsluit, te schoppen. Het systeem reageert daarop wel met disciplinaire maatregelen. Maar hoogstens houdt het daarbij zichzelf overeind. Tenslotte blijft de gedetineerde binnen onze gevangenis overgeleverd aan zichzelf en aan zijn lotgenoten en met een stoere reputatie krijg je van de medegedetineerden meer gedaan.

De infrastructuur waarbij beamtenden eerder vanuit de verte toekijken op tientallen gedetineerden die in rijen van cellen zitten, zorgt voor zo'n klimaat.

De tweede soort verhalen vertelt over de onthutsende versnippering van de overheid. Op die manier slaagt 'de staat' er niet in om echt contact te leggen met de veroordeelde. Penitentiaire en postpenitentiaire diensten werken in verspreide slagorde. Rechterlijke en administratieve werelden communiceren op louter ambtelijke wijze over de persoon

van de justitiabele. De federale overheid en de gemeenschappen nemen andere uitgangspunten aan in de benadering van diezelfde personen. Die justitiabele zwemt met de oplossingsmodellen die hij in de loop van zijn leven met scha en schande heeft weten te ontwikkelen, door de mazen van dat justitie- en hulpverleningsweb, heel dikwijls van de ene opsluiting naar de andere.

De fouten van het verleden

Als ik nu meedenk over de vorm die de nieuwe gevangenis moeten krijgen, dan wil ik mij baseren op die verhalen om eerst de analyse te maken van wat structureel fout liep en waardoor we nu met zo'n capaciteitsprobleem zitten. Ik meen namelijk dat de structuur van de gebouwen daar veel mee te maken heeft.

We kunnen natuurlijk met de vinger wijzen naar de internationale en de mondiale context, naar de toenemende bereidheid tot straffen binnen onze westerse beschaving en die verantwoordelijk stellen voor de aangroei van de gedetineerdenpopulatie. Maar die enkele decennia van verhalen leggen toch ook een typisch Belgisch falen bloot, waar de gigantische bouwprojecten van de negentiende eeuw naar mijn inzichten uiteindelijk niet vreemd aan zijn.

De afwezigheid van een echt penaal beleid in België is mee verantwoordelijk voor het bijzonder dure masterplan waar

- [1] Hans Claus werkte als directeur in de gevangenis van Gent (een middelgrote, stervormige gevangenis, die gerenoveerd werd op basis van een open visie, op communicatie gericht), in de gevangenis van Sint-Gillis (een grote stervormige gevangenis die gerenoveerd werd op basis van een gesloten visie, op beveiliging gericht), in de gevangenis van Brugge (een grote antennegevangenis met afgesloten secties) en in de gevangenis van Oudenaarde (een kleine stervormige gevangenis met afgesloten secties).

we nu voor staan. Als we geen lessen trekken om een andere penitentiaire infrastructuur op te zetten, zal dit vele geld ons in de toekomst nog eens opzadelen met een te voorspellen aangroei van de gedetineerdenpopulatie. Toch liefst geen oude wijn in nieuwe zakken!

Geen penaal beleid

Het verhaal van de veroordeelde die bij zijn opsluiting niet weet hoelang hij zal moeten zitten, die na jaren detentie te horen krijgt dat hij een begeleiding moet vinden alvorens hij tot een andere strafuitvoeringsmodaliteit wordt toegelaten, maar die geen instelling bereid vindt om hem te begeleiden en daardoor zijn detentie langer ziet worden, spreekt toch boekdelen.

Er is zo te zien weinig afstemming tussen wat de wetgever wil, wat de rechter beslist en de praktijk van de strafuitvoering. De staat heeft gefaald in de ontwikkeling van pre- en postpenitentiaire alternatieven voor de gevangenisstraf. Een detentie die een zinvol antwoord geeft op de problematiek van de gedetineerde is er nog altijd niet.

De opsplitsing van bevoegdheden (de federale overheid kreeg de bevoegdheid over de straf en de regionale over de hulp- en dienstverlening aan of zorg voor diezelfde geïnterneerde) heeft aan de situatie van de justitiabele in het geheel geen deugd gedaan. Een goede straf zou eigenlijk een intensievere, een tijdelijk residentiële en deels gedwongen vorm van zorg kunnen zijn. Maar opsluiten bij wijze van straf staat in dit koninkrijk niet alleen nog steeds gelijk aan het uitsluiten van de zorg die nodig is; door het niet verlenen van die zorg duurt de opsluiting bovendien langer dan gewenst! Waar opsluiting heel dikwijls het gevolg is van het niet op tijd verlenen van opvang en begeleiding, continueert de opsluiting die status. Deze vicieuze cirkel zorgt voor langere detenties en de langere detenties zorgen voor overbevolking. Bijbouwen lijkt dan de enige oplossing.

De hulp- en dienstverlening buiten de muren schuift al decennia lang de moeilijkste gevallen, die gedragsproblemen stellen, door naar de gevangenis. De praktijk van de wederopsluiting van op proef vrijgestelde geïnterneerden is daar een duidelijk voorbeeld van. De annex van de arresthuizen wordt al te dikwijls gebruikt als time-out-afdeling van de zorginstellingen.

Wat de zorg binnen de muren betreft, zijn pas recentelijk de structuren voor hulp- en dienstverlening in alle gevangenis opgericht, een beslissing die bovendien genomen was nog voor de eigenlijke evaluatie van de – nochtans lang lopende – proefprojecten rond was.

In de manier waarop die structuren worden ontwikkeld, wordt bijzonder veel aandacht besteed aan enerzijds het niet vermengd raken met de straffende justitie en anderzijds aan het niet voor het hoofd stoten van de klassieke gevangenis hiërarchie. Daar waar zorg en straf elkaar dus de hand zouden moeten reiken, wordt de gedetineerde geconfronteerd met welzijnswerkers enerzijds (trajectbegeleiders en organisatieondersteuners) en een psychosociale

dienst (PSD) anderzijds. Die werken grotendeels naast elkaar, met onderscheiden doelen. Veel energie gaat naar het gesplitst houden van beide voorzieningen. De praktijk neigt immers spontaan naar samenhang. Het gaat tenslotte over dezelfde gedetineerde. Maar die samenhang wil men eigenlijk niet. Men wil liever duidelijke afbakening en strikte afspraken om die te bewaken.

De welzijnswerker onderzoekt wat de gedetineerde vanuit diens eigen inzichten vooruit kan helpen (dat is niet slecht, maar de gedetineerde komt in wezen slechts echt vooruit door een gunstig rapport van de PSD). Die PSD vertrekt, even terecht, vanuit de angst voor recidive door 'de samenleving', wat een vertaling kreeg in de te onderzoeken contra-indicaties voor het verlenen van uitgangsvergunningen, verlopen, beperkte detentie, elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling, ... Niemand maakt de synthese tussen beide benaderingen. En dat hebben we expliciet zo gewild. De gedetineerde blijft echter verweesd achter ... nogmaals overgeleverd aan zijn medegeïnterneerde. Het hulp- en dienstverleningsaanbod staat door die soms gecultiveerde opsplitsing erg los van de re-integratie-inspanningen van de gedetineerde.

Bovendien liet het moderne Vlaanderen de uitwerking van een aanbod aan justitiabelen graag over aan het private initiatief. Ik verwijs naar de drughulpverlening binnen de muren. Indien het dan toch van de grond kwam, kon het dikwijls slechts op middelen rekenen als het zich inschreef in nogal logge ambtelijke structuren.

Mijn analyse is dus dat dit land penitentiair zeker ook mee ten onder gegaan is door een gebrek aan krachtadig beleid dat de gedetineerde kon voelen. Er kwam laat en weinig aanbod en dat aanbod raakte niet afgestemd op wat de samenleving en daarna ook de strafuitvoeringsrechtbank van de gedetineerden verwachtten. De versnippering en bevoegdheidsopdeling zijn er de oorzaak van dat de gedetineerde langer in detentie blijft, dat de eigenlijke begeleiding wordt uitgesteld tot na die detentie en dat hij voorlopig op zijn medegeïnterneerde aangewezen is. En zelfs na de detentie mag de gedetineerde voor een zoveelste keer zijn verhaal hervertellen, dit keer aan de justitieassistent, die nog eens vanuit een andere visie de controlerende begeleiding aanvat.

De infrastructuur oorzak

De infrastructuur is aan die hybride, bijna schizofrene toestand niet vreemd. Onze cellulaire gevangenis uit de negentiende, twintigste en eenentwintigste eeuw zijn gebouwd om te beheersen, om te controleren en om het collectieve samenleven van gedetineerden te vermijden. Bewaking stond en staat voorop. Waar aanvankelijk de heilzame werking van de eenzame opsluiting nog als een positieve bedoeling gold, is die afzondering in de loop van de tijd een louter veiligheidsaangelegenheid geworden, zonder inhoud.

Professor Dupont heeft zich uitgesloofd om die veiligheid te omschrijven. Erg belangrijk in die omschrijvingen van

interne en externe veiligheid^[2], is het begrip dynamische veiligheid (art. 105 § 1 basiswet), waarbij de "dynamische wisselwerking tussen het gevangenispersoneel en de gedetineerden enerzijds en een evenwichtige verhouding tussen de technische middelen die worden ingezet en een constructief detentieregime, anderzijds" als essentieel worden geduid.

Welnu, de architecturale structuur wordt voortdurend als één groot technisch middel aangewend en benadrukt zo elke seconde sinds haar ontstaan de statische veiligheid. Het is geen wonder dat in ons land nog geen enkel detentieregime in werking is, dat als een begin van een constructief detentieregime zou kunnen gelden. Onze gebouwen vertellen ons dat technische veiligheid primeert. Ook de basiswet zelf heeft die premisse niet buiten beschouwing kunnen laten. Tussen de lijnen wordt een preliminaire 'orde' noodzakelijk geacht voor een menswaardig samenlevingsklimaat. Net zoals het bijbouwproject eerst veilige huisvesting wil, alvorens aan de inhoudelijke detentie te denken. Net zoals de toepassing van de wet op de externe rechtspositie eerst de vereisten om vrijgesteld te worden strenger maakt, alvorens in de uitvoering van de interne rechtspositie te voorzien en in een detentiebepaling dat de gedetineerden in de mogelijkheid moet stellen om aan die vereisten te voldoen of nog in een coherente begeleiding door de verantwoordelijke overheden.

Onze gevangenisinfrastructuur inspireert ons dagelijks om de kar voor het paard te spannen, want ze toont ons dat de gedetineerde gevaarlijk is en veilig moet worden afgezonderd. Ze belet ons te leren dat orde en veiligheid een resultante is van normale menselijke ontmoetingen en verhoudingen. We bereiken de gedetineerden niet, omdat we eerst tonen hoe gevaarlijk ze zonder onderscheid wel zijn.

Zelfs in een tralieloze omgeving als in de Nieuwe Wandeling, waar de ontmoeting tussen personeel en gedetineerden een fysieke verplichting is, blijft de cellulaire ontmoeting tot contact stevast verdediging krijgen vanuit het bewakingskorps in uniform. Een tralieloze Ducpétiaux-gevangenis is door die communicatie wel veilig (in tegenstelling tot een gevangenis zoals Sint-Gillis waar je van het

[2] Interne veiligheid: een toestand waarbij in de gevangenis de fysieke integriteit van personen gevrijwaard wordt en waarin roerende of onroerende goederen geen gevaar lopen van wederrechtelijke beschadiging, vernieling of ontvreemding (art. 2 § 9 basiswet).

Externe veiligheid: een toestand waarbij de samenleving beschermd wordt door middel van de verzekerde bewaring van gedetineerden en door het voorkomen van misdrijven die vanuit de gevangenis zouden kunnen worden gepleegd (art. 2 § 10 basiswet).

Orde: een toestand waarin de gedragsregels worden nageleefd die noodzakelijk zijn voor het tot stand brengen of het handhaven van een menswaardig samenlevingsklimaat in de gevangenis.

ene misverstand naar het andere en dus van het ene incident naar het andere holt), maar nog verre van zinvol. Het vergde in Gent veel volgehouden inzet en de autoriteit van een 'strategisch plan' om een uitgebreid aanbod aan activiteiten te ontwikkelen. Maar bovenop de bedenking dat dit aanbod erg los staat van de re-integratievereisten die aan gedetineerden worden gesteld, is elk incident nog steeds een mogelijke aanleiding om het aanbod aan de orde te stellen.

Mijn werk in de kleine strafuitvoeringsinstelling van Oudenaarde is in dat opzicht voor mij een verademing. Met kleine secties van twintig langblijvers is het mogelijk om in de diepte te werken. Het regime wordt ook veel nadrukkelijker mee gedragen door de gedetineerden zelf en de cellulaire afzondering is er veel minder voelbaar. En toch blijven ook in Oudenaarde de verhalen van de gedetineerden overeind. Ook daar is het leven in de secties op zich geen onderwerp van georganiseerde zorg. In die secties valt eigenlijk grotendeels aan stukken wat overdag, tijdens allerlei activiteiten en begeleidingen is opgebouwd. Bovendien blijft het trekken en sleuren om de normale voorzieningen uit de vrije samenleving naar binnen te krijgen, ook na de zogenaamde uitvoering van het strategisch plan.

De verdeling van de bevoegdheden tussen justitie en gemeenschappen polariseert veiligheid en hulpverlening. Daardoor stelt ze ongewild de bewaking in haar gelijk. Ze bevestigt immers het primaat van de orde en de veiligheid en volgt daarbij de stille maar erg indringende boodschap die het gebouw geeft. Het gebrek aan afstemming van de hulpverlening op het vrijstellingsbeleid en op de overbrengingspolitiek herbevestigt nog eens dit primaat.

Een nieuwe en vernieuwende architecturale structuur die deze fouten moet helpen vermijden, zal dus moeten vertrekken van het samenleven en van de zorg daarvoor. Dat wil zeggen dat het cellulaire uitgangspunt verlaten moet worden, omdat de afzondering er te centraal staat.

Organisatorisch wil vernieuwing ook zeggen dat ik het compromis van de bevoegdheidsopdeling niet zou meenemen naar de nieuw te bouwen inrichtingen.

Concept

Aangezien de inhoudelijke werking, namelijk het op de re-integratie van de gedetineerde afgestemde aanbod, centraal staat in de nieuwe gevangenis van de eenentwintigste eeuw, draai ik de zaken om. Ik stel geen poreuze gevangenis voorop, zoals in de locomotieftekst wordt gesuggereerd, omdat dat concept er nog van uitgaat dat de veilige opsluiting centraal staat en het activiteitenaanbod als een vreemd lichaam wordt binnengeloofd. In mijn concept staan die gebouwen waarin voortdurend activiteiten plaatsvinden, die gericht zijn op het herstel van wat voor de opsluiting fout liep, ook ruimtelijk centraal. Slechts daar rond staan de huizen van verblijf, deels binnen en deels

buiten de eigenlijke gevangensmuren en in verschillende gradaties van fysieke en elektronische beveiliging. Deze manier van strafuitvoering veronderstelt dat men van bij het begin van de straf weet waar de problemen zich situeren bij elk individu. De gestrafte doorloopt de detentie volgens een plan dat bepaald wordt alvorens er aan te beginnen. De transmurale strafuitvoering, die verschillende stadia omvat, startend binnen de muren en eindigend in een voorwaardelijke vrijheid, veronderstelt dat alle instanties van de strafrechtsketen deze oplossingsgerichte straf benaarstigen.

Zonder een dergelijke ingreep in de strafuitvoering staan we met de transmurale huizen nergens. Waartoe dient agressiebegeleiding bijvoorbeeld, wanneer niet op het juiste moment overgestapt kan worden naar meer vrijheid? Hoe dikwijls hebben we al niet gezien dat op zo'n moment de statische veiligheidslogica weer de bovenhand haalt en dat de stapsgewijze geduldig uitgewerkte reclasseringplannen doorkruist worden door de angst voor een mislukking en voor de media? Maar een oplossingsgerichte strafuitvoering staat aan de andere kant zonder de architecturale vernieuwing ook nergens. Een cellulaire huisvesting gericht op veiligheid legt het proces stil dat de gedetineerde uit zijn oude oplossingsmodellen probeert te tillen, omdat het samenleven met de medegedetineerden niet mee in de zorg wordt opgenomen.

Het concept kan niet alleen niet zonder een nieuwe architectuur en zonder een nieuwe structuur van de strafuitvoering. Als de instanties van de strafuitvoering zich ter uitvoering van een detentieplan stroomlijnen, dan moet dat ook gebeuren in de eerste lijn. Een andere eerstelijnsfunctie binnen en buiten de inrichtingen moet garant staan voor de continuering van de dagelijkse uitvoering van alle plannen. Ook op dit niveau zijn dus ingrijpende hervormingen nodig om het concept te doen slagen. De penitentiair beambte moet daadwerkelijk begeleider worden.

De huizen

Ik voorzie per Vlaamse regio (Oost- en West Vlaanderen, Antwerpen/Kempen/Limburg en Brussel/Brabant) in vier inrichtingen voor strafuitvoering. Niets belet om met deze structuur en infrastructuur te starten binnen één regio. De inrichtingen herbergen elk niet meer dan honderd gedetineerden. Er is dus per regio één gevangenis per kernproblematiek. Een inrichting beschikt over de centrale infrastructuur om programma's te laten lopen die een antwoord bieden op de verslavingsproblematiek. Een tweede heeft de infrastructuur om professionele achterstelling weg te werken. Een derde heeft voorzieningen om gedragsproblemen aan te pakken. Een laatste specialiseert zich in de seksuele en relatieproblematiek. Dat zijn op dit moment de problemen waar rond de strafuitvoeringsrechtbanken intensieve begeleidingen eisen.

Nieuwe samenlevingsproblemen kunnen in de toekomst hun weg vinden naar het penitentiaire bedrijf, dus zorgt de architect in die centrale voorzieningen het best voor enige aanpasbaarheid en multifunctionaliteit.

Elk van die inrichtingen beschikt behalve over voorzieningen die op het herstel van die problemen zijn gericht, natuurlijk ook over een goede ontspannings- en sportaccommodatie (detentie doet het lichaam geen goed), een goede bezoekafdeling (detentie verslechtert de sociale relaties), een bibliotheek en een werkplaats (zich ontwikkelen en geld verdienen zijn een noodzaak voor elke mens). De medische voorzieningen zitten het best in de nabijheid van de sportaccommodatie.

In de rand van deze centrale voorzieningen staan dan de huizen. Elk huis heeft maximaal tien kamers. Het is de bedoeling dat gedetineerden er begeleid wonen. De tien huizen hebben verschillende beveiligingsniveaus en verschillen ook in de intensiteit van de begeleiding. Ik kan mij enkele huizen voorstellen binnen de muren, met klassieke fysieke beveiliging. Maar ook enkele huizen binnen de muren met meer elektronische beveiliging, waardoor de eigenlijke bewegings-

De transmurale strafuitvoering, die verschillende stadia omvat, startend binnen de muren en eindigend in een voorwaardelijke vrijheid, veronderstelt dat alle instanties van de strafrechtsketen deze oplossingsgerichte straf benaarstigen.

vrijheid van de gedetineerde binnen de muren groter wordt. Buiten de muren staan huizen waar uitsluitend toegangscontrole geldt. Daar verblijven de gedetineerden die verlopen, uitgangsvergunningen en beperkte detentie genieten. Nog verder bevindt zich ook een halfweghuis, waar gedetineerden met en zonder elektronisch toezicht kunnen verblijven. Daarna volgen het elektronisch toezicht thuis en de voorwaardelijke invrijheidstelling. Aangezien een persoonlijke aanpak de enige is die werkt, vind ik het toch nog eens belangrijk om de kleinschaligheid te benadrukken.

Tussen de huizen staat natuurlijk groen, wat in onze huidige gevangenis schromelijk ontbreekt. Er moet in de plannen grote aandacht gaan naar esthetiek, kleur en materiaalkeuze.

De afstemming tussen straffoemeting en strafuitvoering

Het is belangrijk dat gedetineerden een individueel detentieplan doorlopen door één en wellicht een aantal van zulke strafuitvoeringsinstellingen. Het is belangrijk dat dit plan op advies van de begeleiders kan worden geëvalueerd en bijgesteld, maar het is van even groot belang dat de gedetineerde een eenheid van aanpak ondervindt en dat dit plan niet doorkruist wordt door beslissingen (van Directie Detentie-beheer, minister, directie of strafuitvoeringsrechtbank) die geen verband houden met de evaluatie van het plan. Het is ook belangrijk dat de hulp- en dienstverlening de gedetineerde helpt om dit plan tot een goed einde te brengen.

De expertfunctie van de PSD kan ik dan ook het best situeren in de fase van het uittekenen van zo'n detentieplan. De strafrechter kan al sinds lang een maatschappelijk

rapport vragen om hem te laten inspireren voor de richting die een eventuele straf moet uitgaan. De PSD beschikt over een degelijk instrumentarium om die opdracht te vervullen.

De strafuitvoeringsrechtbank is perfect gesitueerd om dit detentieplan op advies van de directie of de beleidsmedewerker van de gevangenis uitvoerbaar te verklaren en te doen uitvoeren. Ze geeft op dat ogenblik ook het best de eerste aanzetten van een reclasseringsplan. Ze bepaalt de tijdstippen waarop een evaluatie van beide plannen moet worden voorgelegd.

De herstellende activiteit moet van start gaan op dag één van de strafuitvoering. Het detentieparcours door de verschillende huizen van de inrichting en eventueel (naargelang de gedetecteerde problemen) in de verschillende inrichtingen van de regio, wordt gecoördineerd door de regionale plaatsingsambtenaar. Normaal evolueert de gedetineerde van meer beveiligde huizen naar minder beveiligde huizen, maar er zijn ook andere parcours denkbaar en er zijn ook altijd wegen terug.

Hierbij is het ook belangrijk dat één trajectbegeleider die gespecialiseerd is in de kernproblematiek van de veroordeelde, de veroordeelde volgt in alle fasen van de strafuitvoering, dus zowel bij de uitvoering van het detentieplan als van het reclasseringsplan. De begeleiders in onderwijs, VDAB, TG, ambulante verslavingszorg, psychiatrie, CGGZ, CAW, ... moeten door de trajectbegeleider op de hoogte gebracht worden van de in de detentie beproefde oplossingsmodellen en reactiewijzen die de begeleiding dient aan te nemen bij tekenen van herval van die ene cliënt. Er mag geen breuk meer bestaan tussen de begeleiding binnen de muren en de begeleiding buiten de muren. De trajectbegeleider houdt contact met alle instanties die optreden in de uitvoering van het detentieplan en het reclasseringsplan van een welbepaalde justitiekant.

Een nieuwe personeelsstructuur

In het concept is er geen onderscheid meer tussen beveiligingspersoneel en begeleiders. Iedereen die werkt in de nieuwe gevangenis is mee verantwoordelijk voor de naleving van veiligheidsvoorschriften, maar ze hebben allen bovendien een inhoudelijke inbreng in de detentie van de gedetineerden die hen worden toevertrouwd en die zij goed moeten kennen.

Eerstelijns werkers, trajectbegeleiders en organisatieondersteuners vormen equipes per huis. Zij begeleiden en volgen hun gedetineerden in de activiteiten in de centrale voorzieningen enerzijds en begeleiden het samenleven in de huizen zelf anderzijds.

De trajectbegeleider die de meter-/peterrol opneemt in alle fasen heeft een *case load* van maximaal vijf cliënten. Verder fungeert hij ook in de equipes, om de voeling met de detentie niet te verliezen. Het is in de detentie dat het contact wordt gelegd en dit contact is de basis voor de begeleiding. Omdat de detentie zo'n indringende periode is in een mensenleven, is zij een geschikte plaats om contact te leggen. Wie detentie uitvoert moet de gedetineerden persoonlijk kennen, moet hen begeleiden en ter beschikking zijn.

Op advies van de equipes evalueert de beleidsmedewerker de individuele detentieplannen en de vorderingen van de reclasseringsplannen. De strafuitvoeringsrechtbank verbindt gevolgen aan die evaluaties.

De directie is verantwoordelijk voor de communicatie, de samenwerking en de vertegenwoordiging van de inrichting.

De rechtspositie

Ik ben de kritiek die in de kreet 'Help, ik word geholpen' zit, niet vergeten. De detenties onnodig langer laten worden in zinloze instituten, omwille van de weerzin tegen gedwongen hulpverlening, zoals nu het geval is, kan echter ook niet.

Als de hulp- en dienstverlening meer een gedwongen zaak is die past in een detentieplan, moeten alle mogelijke waarborgen tegen paternalisme van overijverige mentoren en begeleiders allerhande, worden ontwikkeld.

De strafuitvoeringsrechtbank mag hierin een opportuniteit zien om nog meer scheidsrechter te worden tussen de belangen van dader, slachtoffer en samenleving. Zij moet nog meer toegankelijk worden voor de dader die aanpassingen in zijn detentie- of reclasseringsplan wil afdwingen. Zij moet de dader kunnen verlossen van de begeleiding die buiten proportie is of onwerkbaar wordt. Een dader mag immers ook niet gereduceerd worden tot de drager van een problematiek, evenmin als hij gereduceerd mag worden tot de strafbare feiten die hij heeft gepleegd. Die rechtbank moet de samenleving aan de andere kant ook kunnen dwingen tot het geven van begeleiding.

Ik ben bovendien van oordeel dat zo'n hervorming van de strafuitvoering gepaard moet gaan met de zekerheid van de datum van de vrijstelling.